

Edward Pielichaty

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

PRZEKVALIFIKOWANIE INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH – SPOSÓB NA POPRAWĘ ICH WYCENY W ŚWIECIE MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW RACHUNKOWOŚCI

Streszczenie: W niniejszym referacie poruszono problem skutków finansowych związanych z reklasyfikacją instrumentów finansowych, która zwykle pociąga za sobą zmianę metod ich wyceny. Ogólnie w świetle MSR w przypadku większości instrumentów finansowych wycena w wartości godziwej jest uznawana za bardziej właściwą aniżeli według skorygowanej ceny nabycia. Wyjątek stanowią instrumenty kwalifikowane jako pozycje utrzymywane do terminu wymagalności, jednak tylko wtedy, gdy jednostka ma stanowczy zamiar i możliwość utrzymania takiej inwestycji w posiadaniu do terminu wykupu. Zmiana intencji inwestora prowadzi do obowiązku przekwalifikowania tego rodzaju instrumentów finansowych do aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży, z wszelkimi tego konsekwencjami.

Słowa kluczowe: instrumenty finansowe, kategorie instrumentów finansowych, zasady wyceny instrumentów finansowych, przeklasyfikowanie instrumentów finansowych.

1. Wstęp

Wprowadzenie po 1 stycznia 2005 r. obowiązku stosowania przez spółki kapitałowe znowelizowanych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR) i nowych Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) budzi liczne wątpliwości wśród ekspertów i praktyków z dziedziny rachunkowości¹.

Wydaje się, że optymizm zwolenników harmonizowania zasad rachunkowości w skali międzynarodowej nieco osłabł, m.in. ze względu na wymagane przez MSR/MSSF szersze stosowanie wartości godziwej jako substytutu ceny rynkowej. Oka-

---

¹ Art. 55, ust. 6a znowelizowanej w dniu 27 sierpnia 2004 r. *Ustawy o rachunkowości* [3], na podstawie Rozporządzenia nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 19 lipca 2002 r. [4] w sprawie stosowania MSR, zobowiązuje banki oraz emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu na rynku regulowanym któregośkolwiek z członków UE do stosowania MSSF przy sporządzaniu sprawozdań skonsolidowanych. Według MSSF mogą również być sporządzane sprawozdania jednostkowe takich podmiotów.

zuje się, że może się to przyczyniać do pogorszenia jakości obrazu sytuacji majątkowo-finansowej. Takie podejście w praktyce wyceny często w niewielkim stopniu wiąże się z rzeczywistością, ponieważ brak aktywnego i płynnego rynku uniemożliwia prawidłowe oszacowanie wartości godziwej określonych aktywów. Problem wyceny wartości godziwej, zwłaszcza instrumentów finansowych², stanowi obecnie główny temat publicznej dyskusji rozpoczętej przez Radę MSSF. Krytycy tej koncepcji wyceny w rachunkowości podają bowiem coraz częściej w wątpliwość rzetelność i obiektywność wyceny pozycji bilansowych w wartości godziwej.

W niniejszym artykule zwrócono uwagę na problem związany z ujęciem i wyceną aktywów według MSR, który może mieć istotne znaczenie dla jakości i przejrzystości sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego podmiotu gospodarczego. Chodzi tutaj o skutki finansowe związane z reklasyfikacją instrumentów finansowych, która zwykle pociąga za sobą zmianę metod ich wyceny.

2. Wartość godziwa jako preferowana koncepcja wyceny instrumentów finansowych

Klasyfikacja instrumentów finansowych w MSR uległa, po ich nowelizacjach, dość istotnym zmianom, które obowiązują dla sprawozdań finansowych sporządzanych po 1 stycznia 2005 r. Jak wiadomo, zmiany te w szczególności rozszerzają możliwość stosowania przy wycenie instrumentów wartości godziwej. Poprzez wprowadzenie opcji wyceny w wartości godziwej praktycznie wszystkie instrumenty zawarte w portfolio aktywów i pasywów danej jednostki mogą być wyceniane w wartości godziwej.

Według MSR 39, przyjmując za kryterium podziału cel nabycia instrumentów finansowych, należy je obecnie kwalifikować do następujących kategorii:

- aktywa finansowe lub zobowiązania finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, czyli składniki instrumentów przeznaczone do obrotu, względnie wyznaczone przez jednostkę, przy początkowym ujęciu, jako wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy;
- inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności, czyli aktywa finansowe nie będące instrumentami pochodnymi, z ustalonymi płatnościami i terminami zapadalności, co do których jednostka ma zamiar (i jest w stanie) dotrzymać terminu wymagalności. Do kategorii tej nie zalicza się instrumentów z kategorii przedstawionej wyżej, a także tych, które jednostka wyznaczyła jako dostępne do sprzedaży bądź które spełniają definicję pożyczek i należności;
- pożyczki i należności, czyli aktywa finansowe o charakterze dłużnym, które nie są instrumentami pochodnymi i nie są notowane na aktywnym rynku. Do tej

---

² Zgodnie z MSR 32 za instrument finansowy uznaje się kontrakt, który skutkuje powstaniem składnika aktywów finansowych u jednej jednostki i zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego u drugiej.

kategori nie zalicza się pożyczek i należności, które jednostka zamierza zbyć w krótkim czasie lub wyznaczyła je przy początkowym ujęciu jako wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy bądź też wyznaczyła jako dostępne do sprzedaży;

- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży, tzn. te, które nie są instrumentami pochodnymi i zostały wyznaczone przez jednostkę jako dostępne do sprzedaży, lub niebędące instrumentami kwalifikowanymi do którejkolwiek z wymienionych wyżej kategorii.

Zgodnie z obowiązującymi obecnie międzynarodowymi uregulowaniami prawnymi powyższy podział instrumentów finansowych wykazywanych w portfelu aktywów i pasywów bilansowych rozstrzyga o sposobie ich wyceny.

Zarówno w MSR, jak i polskim prawie bilansowym dostrzegamy wyraźne odchodzenie od kosztu historycznego w wycenie i wykorzystywanie w coraz szerszym zakresie koncepcji wartości godziwej. Dotyczy to zwłaszcza wyceny instrumentów finansowych. Ponadto, jak już zauważono, znowelizowany MSR 39 rozszerzył możliwość stosowania tej wartości, wprowadzając wycenę niemal wszystkich instrumentów finansowych według wiarygodnej wartości godziwej.

Trwające obecnie prace nad kolejnymi zmianami MSR 39 zmiernają w kierunku likwidacji kategorii instrumentów utrzymywanych do terminu wymagalności. Oznacza to dalsze odchodzenie od wyceny po koszcie historycznym i rozszerzanie możliwości wyceny według wartości godziwej. Taki kierunek zmian może spowodować ograniczenie ewentualnego „naginania” zasad zakazujących klasyfikowania instrumentów do tej kategorii. Pojawia się jednak pytanie, czy rozszerzanie stosowania koncepcji wartości godziwej przy wycenie instrumentów finansowych nie spowoduje nadmiernej wrażliwości wyników finansowych spółek na zmiany warunków rynkowych?

3. Reklasyfikacja instrumentów finansowych

W przypadku większości instrumentów finansowych wycena w wartości godziwej jest w świetle MSR uznawana za bardziej właściwą niż według zamortyzowanego kosztu. Wyjątek stanowią instrumenty kwalifikowane jako pozycje utrzymywane do terminu wymagalności, jednakże tylko wtedy, gdy jednostka ma stanowczy zamiar i możliwość utrzymania w posiadaniu takiej inwestycji do terminu wykupu. Jeśli działania podejmowane przez jednostkę spowodowałyby pojawienie się wątpliwości co do zamiarów i możliwości utrzymania przez nią takich inwestycji do upływu terminu wymagalności, wówczas wyklucza się możliwość zastosowania tego wyjątku.

Zmiana intencji inwestora prowadzi do obowiązku przekwalifikowania tego rodzaju instrumentów finansowych do aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży, z wszelkimi tego konsekwencjami. Praktycznie obecnie przeklasyfikowanie instrumentów finansowych jest możliwe (według MSR) tylko między tymi dwoma kategoriami: aktywami finansowymi dostępnymi do sprzedaży i utrzymywanymi do

terminu wymagalności. MSR zabraniają przekwalifikowania instrumentów finansowych z oraz do kategorii instrumentów wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy, w tym do przeznaczonych do obrotu.

Pomimo ograniczeń w zakresie reklasyfikacji instrumentów finansowych operacje te mogą dość istotnie zmieniać obraz sytuacji majątkowo-finansowej jednostki, która dysponuje odpowiednio dużym portfelem aktywów finansowych spełniających warunki kontraktu nazywanego instrumentem finansowym. W szczególności dotyczy to np. bankowych instytucji finansowych. Wspomniana reklasyfikacja może mieć nie tylko obligatoryjny (ustawowy) charakter. Podmioty mogą bowiem podejmować takie działania, w zgodzie z literą prawa, by w określonych okolicznościach rynkowych odpowiednio zmienić (poprawić) swoją sytuację majątkowo-kapitałową.

3.1. Przeklasyfikowanie aktywów finansowych utrzymywanych do terminu ich wymagalności

Warunkiem zaliczenia do tej kategorii jest zamiar i możliwość utrzymania instrumentu przez inwestora do terminu wykupu. Kryteria kwalifikacji inwestycji finansowej utrzymywanej do wykupu są również spełnione w przypadku instrumentu z opcją wykupu przez emitenta przed terminem, oczywiście pod warunkiem, że inwestor zamierza i ma możliwość utrzymania go do terminu realizacji. Wykonanie opcji przez emitenta oznacza bowiem jedynie skrócenie terminu wykupu. Natomiast nie można zakwalifikować do tej kategorii aktywów z opcją sprzedaży przed terminem wykupu, ponieważ zapłata za opcję sprzedaży przed terminem wykupu jest sprzeczna z zamiarem utrzymania składnika instrumentów finansowych do terminu wymagalności.

Sprzedaż takich instrumentów przed terminem wymagalności może mieć istotny wpływ na sytuację majątkowo-finansową jednostki w związku z koniecznością ich reklasyfikacji i zmianą zasad wyceny. Aktywa finansowe utrzymywane do terminu wykupu na dzień ich przekwalifikowania do innej kategorii wycenia się według wartości godziwych. Zgodnie z MSR 39 skutki przeszacowania należy odnosić na kapitał z aktualizacji wyceny, podczas gdy zmiany wyceny na dzień bilansowy aktywów finansowych utrzymywanych do wykupu rozlicza się przez wynik finansowy.

W MSR kategoria instrumentów finansowych utrzymywanych do wykupu traktowana jest wyjątkowo i w związku z tym może być wykorzystana tylko w ograniczonym zakresie. Posługiwanie się nią jest obwarowane licznymi warunkami szczegółowymi, w większości sprowadzającymi się do testu na występowanie autentycznego zamiaru i zdolności do utrzymania takiej inwestycji do terminu wymagalności. Jednostka powinna w zasadzie na każdy dzień bilansowy dokonywać weryfikacji zamiaru i możliwości utrzymania instrumentu do terminu wymagalności. Do podstawowych warunków uniemożliwiających klasyfikację instrumentu jako utrzymwanego do terminu wymagalności należą:

- istnieje zamiar utrzymywania inwestycji przez czas nieokreślony,
- posiadacz jest gotowy sprzedać składnik aktywów finansowych w reakcji na zmiany stóp procentowych lub ryzyka,
- inwestor nie posiada dostępnych środków, które pozwalałyby na finansowanie inwestycji do terminu wymagalności, czyli ma problemy związane z utrzymaniem płynności finansowej,
- emitent ma prawo do rozliczenia składnika aktywów finansowych w kwocie znacznie niższej od jego zamortyzowanego kosztu.

3.2. Skutki finansowo-księgowe przekwalifikowania aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży

W warunkach zmian cen instrumentów finansowych, na aktywnych regulowanych rynkach, istotny wpływ na sytuację majątkowo-wynikową może mieć również odwrotne przekwalifikowanie aktywów finansowych: z portfela dostępnych do sprzedaży do utrzymywanych do terminu wymagalności. Przekwalifikowanie do tej kategorii instrumentów dostępnych do sprzedaży może wynikać z określonej polityki jednostki albo z zamiaru zmiany intencji, a przez to także metody wyceny i zasad rozliczania jej skutków finansowych. Jest to więc zabieg fakultatywny, który może być wywołany określoną zmianą rynkowej koniunktury (np. spadkiem cen instrumentów finansowych) i jej wpływu na zarządzanie aktywami i pasywami, np. w przedsiębiorstwach bankowych³.

Przypomnijmy, że aktywa finansowe wyznaczone jako dostępne do sprzedaży należy wyceniać na dzień bilansowy według wiarygodnie określonej wartości godziwej. Skutki aktualizacji wyceny należy odnieść na kapitał z aktualizacji wyceny. Podlegają one rozliczeniu do rachunku zysków i strat w momencie wyłączenia instrumentu finansowego z ksiąg rachunkowych albo wtedy, gdy skumulowana strata na kapitale z aktualizacji wyceny oznaczać będzie trwałą utratę wartości instrumentu.

Jeżeli skutek zmiany intencji⁴ nastąpiłoby przekwalifikowanie instrumentu finansowego do kategorii utrzymywanych do terminu wymagalności, to wówczas właściwa staje się wycena składnika aktywów finansowych według ceny nabycia lub skorygowanej ceny nabycia. Wartość godziwa składnika staje się przeto nową,

---

³ Przekwalifikowanie, o którym była mowa w punkcie 3.1, ma charakter obligatoryjny i oznacza dla inwestora utratę możliwości kwalifikacji aktywów finansowych do kategorii utrzymywanych do wykupu przez najbliższe dwa lata, jeżeli tylko wyłączono z ksiąg znaczącą część portfela tych instrumentów finansowych. Należy jednak pamiętać, że w przypadku wyzbycia się tych instrumentów krótko przed terminem wykupu (np. w okresie krótszym niż trzy miesiące) bądź po odzyskaniu przez jednostkę znakomitej części kwoty nominalnej inwestycji, konsekwencje, o których jest mowa wyżej, nie wystąpią (zob. MSR 39, par. 9).

⁴ Albo jeśli wycena według wartości godziwej nie jest dalej możliwa lub minęły dwa kolejne lata obrotowe, o których jest mowa w przypisie 3., i właściwa staje się wycena według zamortyzowanego kosztu (zob. MSR 39, par. 54).

skorygowaną ceną nabycia, a zyski i straty odniesione dotychczas na kapitał własny należy rozliczyć w ten sposób, że:

1. w przypadku instrumentu z określonym terminem wymagalności ujmuje się je w rachunku zysków i strat w okresie do terminu wymagalności, przy zastosowaniu efektywnej stopy procentowej;

2. w przypadku składnika aktywów o nieokreślonym terminie wymagalności pozostają one do momentu wyłączenia instrumentu finansowego z ksiąg rachunkowych, kiedy to ujmuje się je w rachunku zysków i strat.

Przekwalifikowanie znaczącej części portfela instrumentów finansowych dostępnych do sprzedaży do kategorii utrzymywanych do terminu wymagalności może więc znacząco zmienić obraz sytuacji bilansowej i wynikowej danej jednostki w kolejnych okresach sprawozdawczych, a co za tym idzie – wszelkie wskaźniki stanowiące podstawę oceny finansowej. Należy zauważyć, że przekwalifikowanie obligacji jako dostępnych do sprzedaży do kategorii utrzymywanych do terminu wymagalności może mieć znaczenie także w okresach spadku stóp procentowych. W tych warunkach ceny obligacji rosną, zatem dodatnie różnice z wyceny będą po przekwalifikowaniu rozliczane przez rachunek zysków i strat, kształtując pozytywnie wyniki finansowe jednostki.

Operacja przekwalifikowania instrumentów dłużnych do utrzymywanych do terminu wykupu naraża jednak jednostkę na ryzyko związane z koniecznością ewentualnej sprzedaży przed terminem wykupu. Ryzyko to zostanie jednak istotnie ograniczone, jeśli jednostka przeprowadzi taką operację w okresie relatywnie bliskim terminowi wykupu. Wówczas zmiana intencji i reklasyfikacja instrumentów finansowych, w określonych warunkach rynkowych, może służyć odpowiedniej kreacji obrazu bilansowego jednostki.

4. Podsumowanie

Okazuje się, że „parcie” na wartość godziwą w MSR zostało w ostatnim czasie istotnie ograniczone. Rada MSR radykalnie zmieniła swoje stanowisko, m.in. pod wpływem nacisków politycznych, wprowadzając w MSR 39 zmiany pozwalające na częściowe odejście od wyceny instrumentów finansowych według wartości godziwej. Instrumenty finansowe zakwalifikowane do kategorii wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy, jako przeznaczone do obrotu, mogą obecnie zostać przekwalifikowane do innych kategorii. Warunkiem przekwalifikowania jest wystąpienie wyjątkowych okoliczności, do których można zaliczyć np. ogólnoświatowy kryzys gospodarczy. Konsekwencją przekwalifikowania będzie możliwość oderwania wyceny przekwalifikowanego instrumentu od wartości godziwej (w przypadku przekwalifikowania do utrzymywanych do terminu wymagalności lub pożyczek) bądź możliwość odnoszenia zmian wartości godziwej na kapitał własny (w sytuacji przekwalifikowania do kategorii dostępnych do sprzedaży).

Wydaje się, że te nagłe zmiany w podejściu do wyceny instrumentów finansowych zostały wymuszone symptomami nadchodzącego kryzysu finansowego na rynkach światowych, który obecnie trwa i nadal się pogłębia. Należy jednak mieć nadzieję, że zmiany dokonywane przez Radę MSR, polegające na ograniczaniu stosowania wartości godziwej w obszarze instrumentów finansowych, zostaną utrwalone na dłużej i nie będą jedynie reakcją „akcyjną”, mającą na celu ograniczenie negatywnego wpływu gwałtownych spadków wartości instrumentów finansowych na wyniki finansowe spółek.

Literatura

- [1] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, t. I i II, IASB-SKwP, Londyn–Warszawa 2007.
- [2] *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych*, DzU 2001, nr 149, z późn. zm.
- [3] *Ustawa z dnia 29 września 1994 o rachunkowości*, DzU 1994, nr 121, poz. 591, z późn. zm.
- [4] *Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady*, DzU L 243 z dnia 11 września 2002 r., s. 1.

THE RETRAINING OF THE DERIVATIVES – THE METHOD TO IMPROVE THEIR VALUATION ACCORDING TO THE INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Summary: The following paper presents the problem of financial results in reference to the reclassification of financial instruments, which is usually superseded by a change in the methods of estimating them. According to IAS, in the case of most financial instruments, the estimation of the fair value is claimed to be more accurate than in the adjusted price of the purchase. The instruments classified as positions maintained until the fixed maturity date constitute an exception, but only if the unit has a definite intention and ability to maintain such an investment until the day of the redemption. Change of the investor's intentions obliges to reclassify these instruments into financial assets, taking the responsibility for the consequences of the operation. If the price of financial instruments is being changed on an active and regulated market, the reverse reclassification of financial instruments could also have an important influence on the situation. This is because the reclassification of instruments from the portfolio of instruments available for sale to the portfolio of instruments maintained until the fixed maturity date may result from a particular policy of the unit, and subsequently also methods of estimation and rules of calculation of the financial results. It is then an optional maneuver, which may be caused by a particular shift in the market demand (for instance decrease in the prices of financial instruments) and its influence on the management of assets and liabilities.

Key words: financial instruments, categories of financial instruments, principles of financial instruments valuation, reclassification of financial instruments.